

OSIGURANJE KVALITETA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OSPOSOBLJAVANJU – CRNA GORA

Institucija Članica ETF Foruma:
Centar za Stručno Obrazovanje

Januar 2020.

Quality Assurance Forum

ETF FORUM ZA OSIGURANJE KVALITETA U U
STRUČNOM OBRAZOVANJU I OSPOSOBLJAVANJU

Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost ETF i ne odražava stavove i mišljenja i institucija EU.

© European Training Foundation, 2020

Reproduction is authorised, provided the source is acknowledged.

CONTENTS

1.	UVOD	4
1.1	Nacionalni kontekst	4
1.2	Statistika	4
1.3	Sistem SOO	5
2.	OSIGURANJE KVALITETA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I USAVRŠAVANJU	7
2.1	Pregled	7
2.2	Opšte informacije o osiguranju kvaliteta na nivou sistema SOO	7
2.3	Osiguranje kvaliteta u vezi sa ključnim oblastima SOO	8
3.	JAKE STRANE, RAZVOJ, POTREBE	10
4.	PRIMJER DOBRE PRAKSE: NACIONALNI PRISTUP EVALUACIJI ŠKOLA ZA SOO	10

1. UVOD

1.1 Nacionalni kontekst

Sa površinom od 13.812 kvadratnih kilometara i 622.359 stanovnika, Crna Gora je jedna od najmanjih država na svijetu; prema Upravi za statistiku Crne Gore (MONSTAT), država je na 39. mjestu u Evropi (156. mjestu u svijetu) prema površini i na 43. mjestu od ukupno 51 (163. mjestu u svijetu) prema broju stanovnika. Što se tiče ekonomije, Svjetska banka klasifikuje Crnu Goru kao zemlju sa višim srednjim dohotkom.

Crna Gora ima otvorenu ekonomiju usmjerenu na sektor usluga. Bruto domaći proizvod (BDP) po glavi stanovnika stavlja zemlju u rang najsiromašnijih zemalja u Evropi, na nivou koji se može uporediti sa drugim zemljama Zapadnog Balkana. Međutim, BDP je upečatljiv, sa godišnjim rastom od 4,3% tokom 2017. godine i 4,9% tokom 2018. godine. Sektor usluga čini 60% BDP-a (59,1% tokom 2017. godine), dok oko jedne-šestine (15,9% tokom 2017.) donosi (energetski intenzivna) industrija, a svega 6,8% sektor poljoprivrede - ostalo čini neformalni sektor.

1.2 Statistika

TABELA 1. BROJ STANOVNIKA

	Veličina populacije	Veličina mlade populacije (15-24, %)
2010.	619 001	21,0
2014.	621 521	19,7
2018.	622 359	18,3

Izvor: Eurostat; Proračun ETF-a na osnovu podataka koje pružaju Monstat i Eurostat

TABELA 2. ZAPOŠLJAVANJE

	Stopa zapošljavanja (15+, %)	Stopa zapošljavanja mladih (15-24, %)
2011.	39,0	14,7
2014.	43,2	18,8
2018.	47,5	23,2

Izvor: Eurostat

TABELA 3. NIVO OBRAZOVANJA AKTIVNOG STANOVNIŠTVA (KAO %, STAROSTI 15+)

	Nizak	Srednji	Visok
2010.	9,8	69	21,2
2014.	8,5	63,1	28,4
2018.	9,6	62,6	27,7

Nizak – Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (ISCED) 0–2; Srednji – ISCED 3–4; Visok – ISCED 5–8
Izvor: Eurostat

TABELA 4. UČEŠĆE U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OSPOSOBLJAVANJU (SOO) (ĐACI U PROGRAMIMA STRUČNOG OBRAZOVANJA KAO PROCENAT UKUPNOG BROJA ĐAKA U VIŠEM SREDNJEM OBRAZOVANJU)

	Više srednje obrazovanje (ISCED 3) SOO	Poslije višeg srednjeg obrazovanja (ISCED 4) SOO
2010.	68,2	Nije primjenjivo
2012.	68,0	Nije primjenjivo
2017.	61,6	Nije primjenjivo

Izvor: UNESCO Institut za statistiku

TABELA 5. POTROŠNJA NA OPŠTE OBRAZOVANJE I SOO

	Potrošnja na ISCED 3–4 cjelokupno obrazovanje (uključujući SOO) kao % BDP-a	Potrošnja na ISCED 3–4 SOO samo kao % BDP-a
2010.	4,4	Nije primjenjivo
2014.	4,8	Nije primjenjivo
2016.	4,5	Nije primjenjivo

Izvor: Ministarstvo finansija Crne Gore

1.3 Sistem SOO

Upravljanje i rukovođenje

Ministarstvo obrazovanja odgovorno je za planiranje, implementaciju i unaprjeđenje politike obrazovanja. Nacionalni savjet za obrazovanje, Savjet za više obrazovanje i Savjet za kvalifikacije pružaju podršku procesu razvoja i usvajanja standarda obrazovanja.

CSO, javna ustanova, odgovorna je za razvoj i unaprjeđenje sistema stručnog obrazovanja i obrazovanja odraslih. Ovaj centar sprovodi eksternu evaluaciju u stručnom obrazovanju i obrazovanju odraslih. Privredna komora Crne Gore i Unija poslodavaca zastupaju poslodavce u procesu osmišljavanja i realizacije obrazovanja. Oni su takođe članovi svih ključnih nacionalnih tijela koja učestvuju u razvoju vještina.

Finansiranje

Škole za stručno obrazovanje finansiraju se iz budžeta Crne Gore na godišnjem nivou, uzimajući u obzir ekonomsku cijenu upisa polaznika na određeni obrazovni program, kao i broj polaznika, koeficijent programske grupe u koju je razvrstan i druge kriterijume karakteristične za obrazovni program i određenu oblast. Pored državnih izvora finansiranja, institucije mogu, u skladu sa zakonom, takođe da se finansiraju iz školarina u privatnim ustanovama, naknada koje plaćaju roditelji, prihoda od imovine (zakupa), sredstava od prodaje usluga i proizvoda, donacija, sponzorstava i ostavine, kao i iz drugih izvora.

Regulatorni okvir

Sistem obrazovanja u Crnoj Gori rukovodi se skupom zakona: Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, Zakon o stručnom obrazovanju, Zakon o obrazovanju odraslih, Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama, Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija, Zakon o priznavanju inostranih obrazovnih isprava i izjednačavanju kvalifikacija.

Reforme sistema stručnog obrazovanja u Crnoj Gori realizuju se u okviru Strategije razvoja stručnog obrazovanja (2015–20) sa Akcionim planom, usvojene u decembru 2016. godine. Prioritetne oblasti u domenu stručnog obrazovanja za period 2015–20 obuhvataju obezbjeđivanje visokokvalitetnog i efikasnog pružanja stručnog obrazovanja, socijalnu integraciju, cjeloživotno učenje i mobilnost. Implementacija strategije vodi se godišnjim akcionim planovima.

Najvažnije vrste ustanova koje pružaju usluge

Trenutni sistem pružanja usluga stručnog obrazovanja prvenstveno je pod državnim okriljem i zasnovan na školama, iako se škole podstiču da uvedu sistem dualnog obrazovanja.

Tokom školske 2016/17. godine, 277 polaznika uključilo se u program dualnog obrazovanja koji je uključivao oko stotinu kompanija. Ukupan broj polaznika dostigao je 800 sa učešćem oko 270 kompanija tokom sljedeće školske godine. Od 193 polaznika sistema koji su pohađali drugi razred tokom 2018/19. godine, 134 polaznika nastavilo je obrazovanje u dualnom sistemu od trećeg razreda. Podsticaje za đake prvog i drugog razreda pruža Ministarstvo obrazovanja; subvencije za đake trećeg razreda plaća poslodavac.

Najvažnije vrste programa

Sistem stručnog obrazovanja nudi tri različite vrste programa inicijalnog stručnog obrazovanja (ISOO) programa: niže stručno obrazovanje (dvije godine), srednje stručno obrazovanje (treća i četvrta godina) i višestručno obrazovanje (dvije godine nakon srednjeg stručnog obrazovanja).

Program nižeg stručnog obrazovanja počinje po završetku devet razreda osnovnog obrazovanja i navodi se kao ISCED 3 u Nacionalnom okviru kvalifikacija (NOK), nivo II. Osobe koje završe ovaj nivo mogu da izađu na tržište rada ili da pređu na sljedeći nivo obrazovanja nakon što polože dodatni ispit.

Većina trogodišnjih programa (ISCED 3, NOK nivo III) sadrži oko 40–50% praktičnog učenja i nudi se u dva oblika: (i) polaznik stiče praktična znanja u školskoj radionici i naročito u kompanijama; (ii) kroz dualno obrazovanje, polaznik stiče praktična znanja isključivo u kompanijama. Po završetku bilo kog od ovih oblika, polaznik izlazi na završni ispit.

Većina programa koje nudi ISOO su četvorogodišnji programi (ISCED 3), NOK nivo IV. Polaznici koji su se opredijelili za nastavak obrazovanja moraju da polože stručni ispit koji se organizuje eksterno, a oni koji planiraju da izađu na tržište rada polažu stručni ispit koji organizuje škola za SOO.

Više stručno obrazovanje u teoriji počinje oko 18. ili 19. godine starosti, po završetku srednjeg stručnog obrazovanja, i ekvivalentan je ISCED 4 (NOK nivo V). Ovaj nivo vodi na tržište rada i ne postoji mogućnost daljeg akademskog razvoja.

Trajno stručno usavršavanje obezbijeđeno je kroz mrežu pružalaca usluga obrazovanja odraslih, koji nude kratkoročne i srednjoročne programe usavršavanja za stručne kvalifikacije, kao i za ključne vještine.

Najvažnije kvalifikacije prema ISCED nivoima

U 37 škola za stručno obrazovanje) pruža se oko 98 različitih programa stručnog obrazovanja.

Tokom školske 2017./18. godine, 1.797 polaznika upisalo je trogodišnje programe (14% njih u sistemu dualnog obrazovanja), dok je 17.095 polaznika upisalo četvorogodišnje programe. Trenutno nema polaznika dvogodišnjih programa.

Više od 67% polaznika višeg srednjeg obrazovanja (ISCED nivo 3) upisalo je programe stručnog obrazovanja.

2. OSIGURANJE KVALITETA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I USAVRŠAVANJU

2.1 Pregled

Osiguranje kvaliteta (QA) i unaprjeđenje sistema stručnog obrazovanja predstavlja zakonsku obavezu svih škola i, između ostalog, realizuje se kroz procese eksternih i internih evaluacija. Procjena kvaliteta obrazovnih aktivnosti vrši se u oblastima koje su definisane podzakonskim aktima. Oblasti u kojima se vrši procjena kvaliteta, osim podučavanja i učenja, su jedinstvene za sve ustanove stručnog obrazovanja. Procjena kvaliteta se vrši za svaku školu, svaki razred i svaki program pojedinačno, a na osnovu pokazatelja razvijenih na osnovu ključnih oblasti.

2.2 Opšte informacije o osiguranju kvaliteta na nivou sistema SOO

Najvažniji zakoni koji se tiču osiguranja kvaliteta su Opšti zakon o obrazovanju (2017.), Zakon o stručnom obrazovanju (2010.) i Zakon o obrazovanju odraslih, uz nekoliko akata sekundarnog zakonodavstva.

Na nivou stručnog obrazovanja, Centar za stručno obrazovanje je odgovoran za koordinaciju razvoja svih standarda, uključujući i one koji se tiču osiguranja kvaliteta.

2.3 Osiguranje kvaliteta u vezi sa ključnim oblastima SOO

Dokaz – statistika i istraživanje i razvoj

Informacioni sistem crnogorskog obrazovanja (MEIS) predstavlja krajnju tačku u kojoj se prikupljaju sve statistike koje se tiču preduniverzitetskog obrazovanja, uključujući i sve podatke o pružaocima usluga stručnog obrazovanja polaznicima SOO sistema. Od 2019. godine, zaseban MEIS modul takođe prikuplja informacije o pružaocima usluga i usavršavanjima koja se nude i realizuju za odrasle.

Nedostaje sistematičan Informativni sistem tržišta rada (LMIS). Nekoliko ustanova prikuplja podatke o tržištu rada. Redovne ankete radne snage koje organizuje Monstat pružaju nove informacije po sektorima/vrstama obrazovanja. Agencija za zapošljavanje priprema godišnji pregled poslodavaca. Rezultati se dostavljaju relevantnim zainteresovanim stranama. Sektorske komisije i Odjeljenje za kvalifikacije, u okviru projekta prepristupne pomoći, planiraju instrumente za prikupljanje i analizu podataka sa tržišta rada.

Nedostaje opšti upravljački informacioni sistem (MIS). Škole za stručno obrazovanje obrađuju pokazatelje koji se tiču postignuća polaznika i broja polaznika koji su odustalih, te prate kretanja maturanata tokom najmanje 12 mjeseci. Podaci koji se prikupljaju na EU2020 Benchmark su sljedeći: učešće odraslih u cjeloživotnom učenju, postizanje loših rezultata u usvajanju osnovnih vještina, tercijarni nivo dostignuća, osobe koje rano napuštaju sistem obrazovanja i obrazovanje u ranoj mladosti.

Ministarstvo obrazovanja pokrenulo je pilot studiju o praćenju ISOO maturanata tokom 2015. godine i uvelo relevantan softver.

Osiguranje kvaliteta i ciklus kvalifikacija

Ciklus kvalifikacija podržava sveobuhvatan zakonodavni okvir. Ovaj okvir obuhvata Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija, Pravilnik o deskriptorima za nivoe i podnivoe kvalifikacija, Pravilnik o procedurama za razvoj kvalifikacija od Nivoa I do Nivoa V, i Pravilnik o procedurama za razvoj kvalifikacija od Nivoa VI do Nivoa VIII, kao i skup propisa u oblasti obrazovanja, uključujući Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama.

Dok opštim procesom koordinira Centar za stručno obrazovanje, njime upravlja Savjet za kvalifikacije koji okuplja različite zainteresovane strane. Ovaj Savjet je odgovoran za klasifikovanje postojećih kvalifikacija u NOK, predlaganje razvoja/unaprjeđenja kvalifikacija, usvajanje standarda zanimanja i kvalifikacija, usvajanje osnovnih opisa kvalifikacija (uključujući i ishode učenja) i praćenje razvoja NOK.

Savjet osniva Sektorske komisije za sve sektore kvalifikacija. Ove komisije su zadužene za pripremu opisa kvalifikacija i izradu preporuka za Savjet o prioritnim kvalifikacijama.

Proces utvrđivanja standarda kvalifikacija uključuje ključne zainteresovane strane iz sektora zapošljavanja koje predvode proces razvoja standarda zanimanja, dok se standardi kvalifikacija razvijaju na nivou radnih grupa koje okupljaju nastavnike iz škola za stručno obrazovanje. Na kraju, Savjet za kvalifikacije je nadležno tijelo za usvajanje kvalifikacija i odlučuje o njihovom uključivanju u NOK.

Osiguranje kvaliteta i pružanje/ustanove za pružanje usluga stručnog obrazovanja

Ministarstvo obrazovanja utvrđuje standarde za licenciranje pružaoca usluga stručnog obrazovanja koji realizuju programe uz odobrenje države. Licenciranje vrši Komisija za licenciranje koju je formiralo Ministarstvo.

Obaveznu eksternu evaluaciju pružaoca usluga stručnog obrazovanja vrše Centar za stručno obrazovanje i savjetnici/nadzornici iz Centra najmanje jednom u periodu od četiri godine. Proces evaluacije koristi sedam ključnih indikatora sa 49 podindikatora, od kojih se neki mogu uporediti sa indikatorima 1A, 2A, 8A i 10B Evropskog sistema osiguranja kvaliteta stručnog obrazovanja i osposobljavanja (EQAVET). Pored obrazovnog osoblja, proces eksterne evaluacije obuhvata predstavnike poslodavaca i višeg stepena obrazovanja, kao i različite stručnjake. Priprema se prateći izvještaj o evaluaciji, sa preporukama za unaprjeđenje kvaliteta i škola razvija četvorogodišnji Plan unaprjeđenja kvaliteta koji se dostavlja Prosvjetnoj inspekciji i Ministarstvu obrazovanja. Tokom četvorogodišnjeg perioda, može se vršiti eksterna evaluacija implementacije planiranih aktivnosti.

Interna evaluacija je takođe obavezna za stručne škole. Smjernice za organizaciju i implementaciju interne evaluacije takođe pružaju podršku. Svaka škola ima Grupu za kvalitet koju čine rukovodstvo škole, stručna odjeljenja i izabrani nastavnici, gdje ova grupa obučava interne evaluatore. Od 2011. godine, škole vrše samoprocjenu indikatora koji se tiču rada škole, podučavanja, učenja i dostignuća polaznika. Na osnovu izvještaja o evaluaciji, škola relevantnim nadležnim organima dostavlja akcioni plan za osiguranje kvaliteta. Izvještaj se dostavlja Centru za stručno obrazovanje, a preporuka je i da se postavi internet stranica škole. Pored toga, izvještaj se takođe prezentuje na sastancima odbora nastavnika, školskog odbora i savjeta roditelja. Evaluacija predstavlja osnovu za razvoj radnog plana za unaprjeđenje škole.

Osiguranje kvaliteta i standardi kvalifikacija nastavnika/predavača u sistemu SOO i trajni stručni razvoj

Osnovne kvalifikacije nastavnika u školama propisane su pravnim okvirom i nedavno usvojenim nacionalnim standardima kompetencija predavača. Većina nastavnika u sistemu stručnog obrazovanja nije prošla pedagošku obuku prije radnog angažovanja, a formalno usavršavanje trenera u kompanijama je rijetkost. Razvijen je program stručnog usavršavanja instruktora praktičnog obrazovanja (zaposlenik od poslodavaca) i jedan broj instruktora je prošao obuku.

Da bi radili u školi nastavnici moraju da imaju licencu za predavanje koja im se izdaje nakon što polože stručni ispit. Novi nastavnici koji nemaju pedagoške kvalifikacije dužni su da stažiraju godinu dana, nakon čega mogu da pristupe stručnom ispitu.

Izdavanje i obnavljanje licenci predavačima vrši Centar za stručno obrazovanje (za nastavnike stručnih predmeta i praktične nastave) Uslove, metode i procedure za sticanje, izdavanje i obnovu licenci za predavače, direktore i pomoćnike direktora u ustanovama, kao i sadržaj i formu licenci propisuje Ministarstvo obrazovanja u formi Pravilnika.

CSO odgovoran je za kontinuirani profesionalni razvoj (KPR) nastavnika stručnih predmeta. Postoje različite mogućnosti za KPR, prvenstveno kroz projekte koje finansiraju donatori, uključujući i akreditovane obuke; isporuku eksperimentalnih predavanja/modela predavanja/aktivnosti; učešće u istraživačkim aktivnostima; i učešće u fokus grupama, profesionalnim mrežama i na nacionalnim/međunarodnim konferencijama/sastancima.

Nastavnici se procjenjuju na osnovu utvrđenih standarda sa četiri nivoa: priznavanje, razumijevanje, primjena i integracija. Predavači primjenjuju nove kompetencije, upitnike zasnovane na standardima za sljedeće: samoprocjenu njihovog znanja, vještina i stavova; za preispitivanje njihovih predavačkih praksi; za planiranje KPR. Interna procjena škola u sistemu stručnog obrazovanja sadrži indikator koji se bavi kvalitetom predavača, trenera i instruktora. Od polaznika se traži da pruže povratne informacije o nivou zadovoljstva podrškom koju dobijaju od predavača, trenera i drugih članova osoblja i materijalima za učenje koje su pripremili predavači.

Kvalitet podučavanja i učenja se procjenjuje u okviru eksterne evaluacije i zasniva se na postignućima polaznika i upitnicima/razgovorima sa polaznicima.

3. JAKE STRANE, RAZVOJ, POTREBE

Izazovi u pogledu unaprjeđenja osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju uključuju potrebu za:

- nastavkom razvoja integrisanog LMIS i MIS;
- nastavkom razvoja kvalifikacija u skladu sa principima NOK i zahtjevima osiguranja kvaliteta;
- unaprjeđenjem nadzora i evaluacije profesionalnog razvoja nastavnika u sistemu stručnog obrazovanja i kompetencija rukovodstva škola za stručno obrazovanje;
- obezbjeđivanjem da interna i eksterna evaluacija bude povezana sa procesom unaprjeđenja kvaliteta škola za stručno obrazovanje;
- obezbjeđivanjem postojanja procesa na nivou sistema stručnog obrazovanja za analizu izvještaja eksternih evaluacija radi utvrđivanja prioriteta oblasti za intervencije politika.

4. PRIMJER DOBRE PRAKSE: NACIONALNI PRISTUP EVALUACIJI ŠKOLA ZA SOO

U razvoju obaveznog nacionalnog pristupa evaluaciji pružaoca usluga stručnog obrazovanja u skladu sa preporukama EQAVET učestvovali su različiti državni i ne-državni akteri.

Osiguranje i unaprjeđenje kvaliteta zasniva se na Zakonu o opštem obrazovanju, dok se forme/metode rukovode relevantnim Pravilnikom o sadržaju, formi i metodama procjene kvaliteta obrazovnih ustanova. Okvir za osiguranje kvaliteta obuhvata dva procesa: eksternu i internu evaluaciju, čime je obezbijeđen sistematičan pristup kvalitetu.

Eksternu evaluaciju škola stručnog obrazovanja vrši CSO jednom u četiri godine preko i savjetnika/nadzornika iz CSO, uz moguće učešće poslodavaca i predstavnika ustanova visokog obrazovanja i različitih stručnjaka. Prateći Plan za unaprjeđenje kvaliteta dostavlja se Prosvjetnoj

inspekciji i Ministarstvu obrazovanja. Tokom četvorogodišnjeg perioda, može se vršiti eksterna evaluacija implementacije aktivnosti iz Plana za unaprjeđenje kvaliteta.

Smjernice za organizaciju i implementaciju interne evaluacije takođe pružaju podršku. Svaka škola je formirala Grupu za kvalitet i obučava interne evaluatore. Škole svake godine sprovode samoprocjene u određenim oblastima, a svake druge godine u svim programskim oblastima.

Shodno tome, oko 90% stručnih škola redovno vrši internu evaluaciju, pri čemu postoji tendencija za proces bude kompatibilan sa eksternom evaluacijom. To znači da se iste oblasti i isti indikatori mogu koristiti i za internu i za eksternu evaluaciju, dok škole takođe mogu da koriste i druge oblasti i indikatore, u zavisnosti od njihovih specifičnosti.

Where to find out more

Website

www.etf.europa.eu

ETF Open Space

<https://openspace.etf.europa.eu>

Twitter

[@etfeuropa](https://twitter.com/etfeuropa)

Facebook

facebook.com/etfeuropa

YouTube

www.youtube.com/user/etfeuropa

Instagram

instagram.com/etfeuropa/

LinkedIn

linkedin.com/company/european-training-foundation

E-mail

info@etf.europa.eu

European Training Foundation

